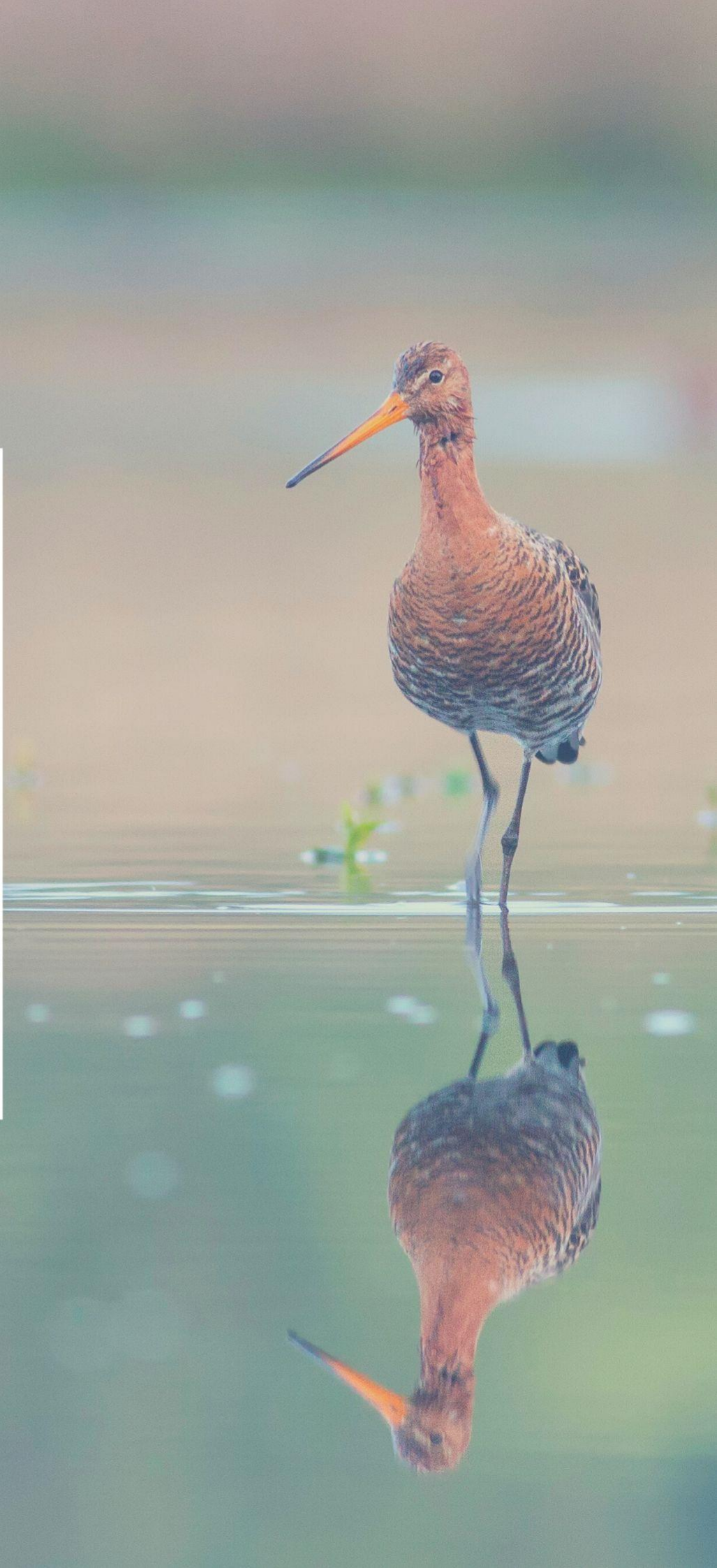

DE GRUTTO IN DE KALKENSE MEERSEN

Peter Claus &
Robbert Schepers

Natuurpunt
Scheldeland

De Grutto in de Kalkense meersen

Rapport 2020

Auteurs:

Peter Claus

Conservator erkend natuurreservaat Kalkense meersen

0471 97 37 98

perico@telenet.be

Robbert Schepers

Medewerker natuur Regionaal Landschap Schelde-Durme,

lid werkgroep beheer Natuurpunt Scheldeland

0499 99 68 41

robbert@rlsd.be

© Natuurpunt Scheldeland, 2020

Wijze van citeren:

Claus P., Schepers R. 2020. De Grutto in de Kalkense meersen: rapport 2020. Natuurpunt Scheldeland. Wetteren.

Foto omslag: Grutto (*Limosa limosa*), Wesley Poelman

Inhoudstafel

Inhoudstafel	3
1. Inleiding	4
2. De grutto, koning der weiden	5
2. Verspreiding, historiek en broedsucces	7
2.1. Verspreiding	7
2.2. Historiek	7
2.3. Broedsucces.....	9
3. Bedreigingen.....	11
3.1. Te intensief of te extensief	11
3.2. Predatie	12
3.3. Verstoring	13
3.4. Verlichting	13
3.5. Klimaatverandering	14
4. Kansen	15
4.1. Graslandbeheer voor de grutto.....	15
4.2. Openheid	15
4.3. Predatie	16
4.4. Klimaatverandering	16
5. Waar kan je zelf grutto's gaan kijken?	18
6. Bronnen	19

1. Inleiding

De Kalkense meersen zijn gelegen tussen de dorpskernen van Kalken, Overmere, Uitbergen, Schellebelle en Wetteren (Oost-Vlaanderen, België). Het gebied bestaat uit laaggelegen, vochtige graslanden in de overstromingsvlakte van de Schelde en is doorsneden met sloten en grachten. In de buurt van de dorpskernen zijn de weilanden afgebakend met knotwilgen, die het natuurgebied een eerder kleinschalig uitzicht geven. De Schelde is overigens nooit ver weg.

Fig. 1: De Kalkense meersen (bron: Informatie Vlaanderen)

Met duizend hectaren aaneengesloten natuur in een oude meander van de Schelde vormen de Kalkense Meersen een bijzondere broed- en overwinteringsplaats voor vele weidevogels, wat het gebied overigens de status van Europees Vogelrichtlijngebied opleverde. De grutto (*Limosa limosa*) is misschien wel de meest kenmerkende broedvogel van het gebied en is in het natuurbeheer een belangrijke doelsoort.

Dit rapport geeft een stand van zaken voor de grutto in de Kalkense meersen. Het gaat in op de verspreiding, historiek, broedsucces, bedreigingen en kansen van deze iconische weidevogel.

2. De grutto, koning der weiden

De grutto (*Limosa limosa*) is zonder enige twijfel de meest kenmerkende broedvogel in de Kalkense meersen. Dankzij zijn luidruchtige aanwezigheid en opvallende verenkleed is de grutto goed bekend bij menig bezoeker.

Grutto's zijn grote, slanke steltlopers die, inclusief de tot 12 cm lange snavel, een lengte tot 44 cm bereiken. In alle kleden hebben ze een opvallend vliegbeeld met een brede, witte vleugelstreep en een zwarte eindband op de staart. In het broedseizoen hebben de mannetjes een roestbruine kleur op de kop, nek en borst, terwijl de vrouwtjes iets minder opvallend gekleurd zijn. De lange poten zijn zwart en de snavel heeft een oranje basis en een donkere punt. Dankzij hun elegantie zijn het prachtige vogels.

De grutto heeft zijn titel als 'koning der weiden' niet gestolen. Als geen ander hoort de grutto bij grote, open complexen van vochtige en kruidenrijke graslanden die bovendien gekenmerkt worden door de aanwezigheid van ondiepe plassen. Ze gedijen bovendien vooral in weidse, historische graslandcomplexen waar er een gezond evenwicht bestaat tussen natuur en extensieve veeteelt.

In de Kalkense meersen keert de grutto als eerste trekvogel eind februari uit zijn overwinteringsgronden terug. De grutto verzamelt in luidruchtige groepen op de plassen die de winterse regen heeft achtergelaten. De prille lente wordt opgeluisterd door het energieke 'gruttoooo gruttoooo' van opgewonden grutto's die elkaar achterna zitten in spectaculaire baltsvluchten.

Het zijn meesterlijke vliegers met een repertoire dat varieert van wilde achtervolgingsvluchten met plotselinge wendingen en snelle bochten, tot een langzame vlak boven de grond uitgevoerde trilvlucht die ze in de buurt van een vrouwtje uitvoeren. De baltsvlucht omvat onder meer het kantelen of 'wiekelen', waarbij een gruttomannetje zijn vleugels met verschillende frequentie beweegt en zich schoksgewijs van de ene op de andere zijde gooit. Na afloop laat hij zich als een steen uit de lucht

vallen. Na de landing houdt hij zijn vleugels met hun helderwitte onderzijde enkele seconden omhoog. Vooral eind maart en begin april is dit spectaculaire gedrag goed waar te nemen in de Kalkense meersen.

Na drukke weken vol baltsvluchten en territoriumgevechten maakt deze sierlijke steltloper in de eerste helft van april zijn nest, meestal niets meer dan een eenvoudige kuiltje in het gras. Het mannetje probeert zijn vrouwtje onder meer te verleiden door 'nestkuiltjes' te draaien. Er wordt pas gepaard nadat het vrouwtje één van zijn nestkuiltjes aanvaardt. Doorgaans worden er in het nest 4 olijfgroene of bruine eieren gelegd die vooral door het vrouwtje worden bebroed. Grutto's broeden vaak in een los groepsverband zodat de mannetjes kunnen samenwerken bij het verjagen van roofdieren die het op hun eieren hebben gemunt. Als volwaardige straaljagers vallen ze luid roepend overvliegende bruine kiekendieven aan of proberen ze een vos het leven zuur te maken.

Begin mei, ongeveer 25 dagen na de eileg, komen de donzige kuikens 1 voor 1 uit het nest. Gruttokuikens zijn echte nestvlinders, want ze verlaten het nest onmiddellijk en gaan op zoek naar hun eigen voedsel. Ze jagen op insecten in het kruidenrijke gras dat op de reservaatpercelen in de Kalkense meersen volop aanwezig is. Om die reden verkiezen grutto's trouwens hooilanden boven weilanden om te broeden. De lange en gevarieerde vegetatie zorgt voor dekking tegen roofdieren zodat ze veilig kunnen zoeken naar spinnen, langpootmuggen en andere ongewervelden. Bijna alle kuikens van grondbroedende vogels zijn nestvlinders: op deze manier hebben de ouders de handen (of is het de snavel?) vrij om hun kwetsbare jongen te beschermen.

De volwassen grutto's gaan met hun lange snavel op zoek naar regenwormen en emelten (larven van de langpootmug) in de vochtige en venige bodems van de Kalkense meersen. Dankzij de beweegbare top van hun bovensnavel beschikken ze over een soort 'pincetje' om prooien ondergronds te kunnen grijpen. Het vrouwtje heeft een iets langere snavel waardoor zij dieper levende prooien kan bereiken. Voor volwassen grutto's is de aanwezigheid van een vochtige bodem die rijk is aan bodemleven heel erg belangrijk tijdens het broedseizoen. Hoe minder tijd en energie ze moeten spenderen aan het zoeken van hun eigen voedsel, hoe meer er overblijft om voor de jongen te zorgen.

Nog een 30-tal dagen later, tussen eind mei-half juni, zijn de jonge grutto's volledig zelfstandig en vliegvlug. Ze verzamelen dan op de ondiepe waterplassen van de Paardeweide en de ontpoldering in Wijmeers waar ze volop op zoek gaan naar ongewervelden in het water. Ze proberen zo snel mogelijk in gewicht toe te nemen aangezien in juni al de najaarstrek (!) start. Soms verzamelen grote groepen grutto's nog in het Deltagebied van Zeeland in Nederland, maar half juli hebben de meeste vogels onze contreien al verlaten. Ze volgen de Atlantische kust richting Portugal waar ze zich in de rijstvelden van onder meer de buurt van Lissabon te goed doen aan de oogstresten. Overwinteren doen de meeste grutto's in West-Afrika, in de uitgestrekte moerasgebieden en delta's van de Gambia en de Niger. Al in de eerste weken van het nieuwe jaar duiken de eerste grutto's terug op in Portugal en eind februari zijn ze vaak al terug in de Kalkense meersen.

Als 'koning der weiden' staat de grutto symbool voor een ruimere groep van broedvogels die typisch zijn voor de vochtige, weidse graslanden zoals je ze in de Kalkense meersen vindt. In onze omgeving zijn naast grutto vooral Kievit, slobeend en zomertaling de meeste typische weidevogels.

2. Verspreiding, historiek en broedsucces

2.1. Verspreiding

De grutto komt voor van West-Europa tot West-Siberië. Nederland huisvest ongeveer de helft van de West-Palearctische populatie. In 2008 ging dit om ongeveer 60.000 broedparen in NL (Jensen *et al.* 2008). Ondertussen is dit aantal gehalveerd.

In Vlaanderen komt de grutto verspreid voor in de IJzervallei en de kustpolders van de Midden- en Oostkust, het Oost-Vlaamse krekengebied, de Leievallei rond Gent, de Scheldevallei tussen Wetteren en Dendermonde, het haven- en poldergebied te Antwerpen-Linkeroever, de Antwerpse Noorderkempen en de Limburgse Kempen.

Fig. 2: Verspreiding van de Grutto in Vlaanderen tijdens broedseizoen 2019 in 1X1km-hokken (bron: waarnemingen.be).

2.2. Historiek

De eerste gekende meldingen van broedende grutto's in Vlaanderen dateren van het begin van de 20ste eeuw. Door een intensivering van de landbouwtechnieken in functie van veeteelt werden heides, veengebieden en andere woeste gronden omgezet naar graslanden. Soorten zoals de grutto, Kievit en wulp profiteerden hiervan en breidden hun broedgebieden uit. De Vlaamse gruttipopulatie groeide zo gestaag tot een maximum van ongeveer 1100 broedparen rond de eeuwwisseling. De laatste 10 à 20 jaar daalt het aantal opnieuw als gevolg van habitatverlies, toenemende intensivering van datzelfde landbouwgebied en verhoogde predatiedruk (Jensen *et al.* 2008, SOVON broedvogelonderzoek 2018). Gill *et al.* (2007) spreken van een jaarlijkse afname van 5% in de West-Europese kerngebieden. De Vlaamse broedpopulatie wordt momenteel geschat op 715 paar.

De gruttipopulatie in de Kalkense meersen volgde een vergelijkbaar patroon. De eerste bekende broedgegevens dateren uit 1967. Toen werden twee broedgevallen vastgesteld in Wijmeers. Vanaf 1987 steeg de gruttipopulatie gestaag tot een maximum van 30 broedparen in 2002. Dit was een jaar met een zeer natte winter en dus een hoge grondwaterstand in het voorjaar. De laatste jaren stagneert de populatie rond 25 broedparen. Ondanks de stagnatie in de Kalkense Meersen breidde de populatie zich vanaf de eeuwwisseling uit naar andere graslandgebieden langs de Schelde zoals de Paardeweide te Wichelen (5-tal), het Aubroek te Berlare (5 à 8), de weiden ten zuidwesten van het station van

Schellebelle (2-tal) en sporadisch 1 koppel in de Sint-Onolfspolder (Dendermonde). Vermeldenswaardig is ook dat er al jaren 1 à 2 koppels broeden op een droog grasland in de Molenveldkouter te Overmere. In totaal broeden er de laatste jaren dus rond de 40 à 45 koppels tussen Wetteren en Dendermonde.

Daarmee is de gruttopopulatie van de Scheldevallei samen met de IJzervallei de enige die er de laatste 20 jaar nog op vooruit gegaan is! De verklaring hiervoor ligt in de opstart van natuurbeheer en weidevogelreservaten, waarbij in samenwerking met lokale landbouwers gestreefd wordt naar een behoud van extensief graslandbeheer zonder bemesting en late maaidatums. Op die manier krijgen weidevogels meer kansen om hun nesten en jongen groot te brengen. In de Kalkense meersen startte Natuurpunt begin de jaren '90 met de aankoop van de eerste percelen. Niet toevallig werden deze percelen (bv. in Molenmeers) de favoriete stek van grutto's en Kieviten waar ook de kuikens voldoende voedsel en dekking vonden. Ook de inrichting van waterrijke gebieden van het Sigmaproject (o.a. Wijmeers, Bergenmeersen, Paardeweide) spelen hun rol als gedekte voedertafels en rustplaatsen voor de grutto's. In regio's waar grutto's in intensief landbouwgebied broedden (bv. Limburg en Noorderkempen) gingen ze steil achteruit.

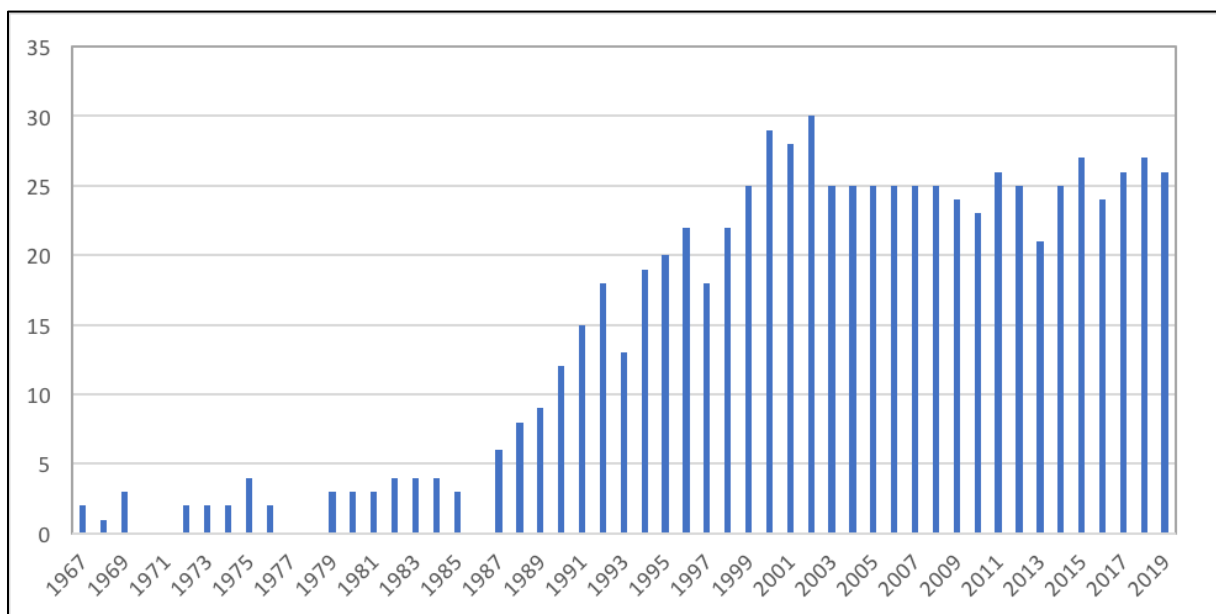

Fig. 3. Aantal broedparen in de Kalkense Meersen (1967 – 2019).

Om de weidevogelpopulaties in de regio nog een extra duwtje in de rug te geven startte het Regionaal Landschap Schelde-Durme vanaf 2008 een weidevogelproject op met een belangrijke focus op het Sigmagebied van de Kalkense meersen. Concreet konden landbouwers overeenkomsten afsluiten waarbij ze een vergoeding kregen voor het opbrengstverlies om later te maaien (bv. pas maaien na 15 juni). In de Kalkense meersen werden in de eerste twee jaar van het project ook verschillende nesten gezocht door vrijwilligers, waarbij deze dan gespaard werden door de landbouwers tijdens het maaien. Vanaf 2010 werd enkel nog gewerkt met bescherming op perceelsniveau met uitgestelde maaidata. Dit geeft ook het voordeel dat niet enkel de nesten worden beschermd, maar dat er ook ongemaaid, kruidenrijk grasland overblijft waar de jongen in kunnen opgroeien. In 2012 werd er op die manier bijvoorbeeld op 95,5 hectare weidevogelbescherming toegepast in samenwerking met 13 lokale landbouwers. Hiermee werden in dat jaar 16 gruttonesten en nog vele andere weidevogelnesten van o.a. Kievit en slobeend beschermd. Nadien daalde het aantal overeenkomsten aangezien de Vlaamse overheid in het kader van het Sigmaplan geleidelijk aan de percelen in de Kalkense meersen aankoopt. Vanaf deze aankoop kregen landbouwers de kans om deze percelen te blijven gebruiken mits bepaalde

voorwaarden zoals uitgestelde maaidata, waardoor het specifieke weidevogelproject binnen de Kalkense meersen langzaam uitdoofde t.e.m. 2018. Buiten de Kalkense meersen blijven wel nog steeds enkele landbouwers en vrijwilligers actief weidevogels beschermen (bv. nesten van kievit). Dit project was mogelijk door de financiële steun van de Provincie Oost-Vlaanderen (2008-2009) en het Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid (2009 – 2018).

Uitgestelde maaidata blijken vooral in droge jaren heel belangrijk omdat percelen zonder maatregelen dan al gemaaid worden in april-mei, waarbij dikwijls veel nesten en kuikens sneuvelen. Een vergelijking uit 2009 tussen een deelgebied in de Kalkense meersen met overeenkomsten (Broekmeers) en een gebied zonder overeenkomsten (Aubroek, Berlare) toonde duidelijk het verschil aan in het aandeel ongemaaid grasland in de kuikenperiode (zie fig. 4). De enige percelen die na 9 mei ongemaaid bleven in het Aubroek waren enkele reservaatperceeltjes van vzw Durme.

Het reservaatproject van Natuurpunt en het weidevogelproject zorgden de laatste 20 jaar voor een duidelijk positief effect in de Kalkense meersen. Ondanks de blijvende daling in veel andere weidevogelgebieden slagen we erin om onze gruttopopulatie stabiel te houden!

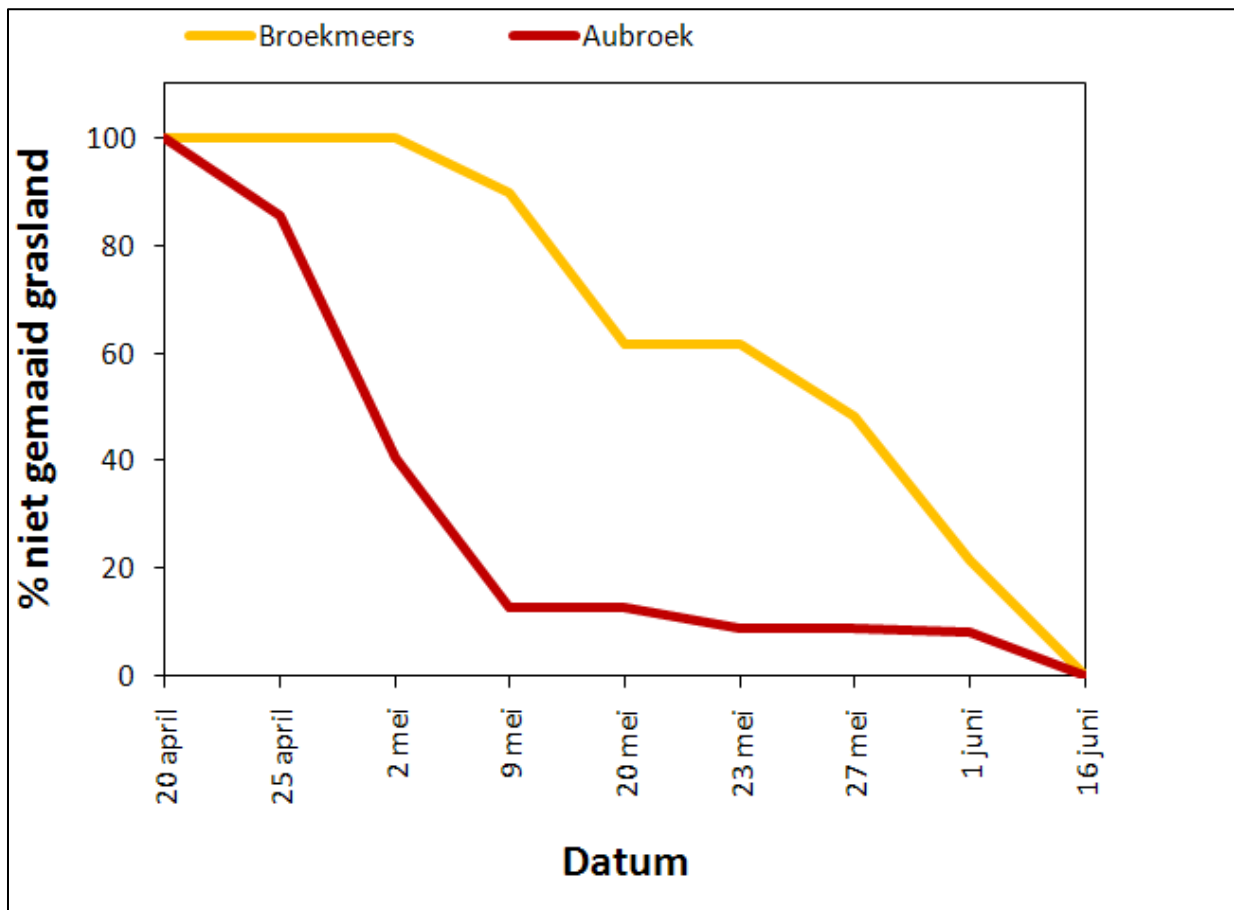

Fig. 4: Vergelijking aandeel ongemaaid grasland Broekmeers en Aubroek in voorjaar 2009 (bron: Schepers 2010)

2.3. Broedsucces

Het broedsucces is een maat voor hoeveel jongen de broedende koppels jaarlijks grootbrengen. Uit onderzoek blijkt dat grutto's jaarlijks gemiddeld 0,6 tot 0,7 jongen zouden moeten grootbrengen om de sterfte van volwassen en jonge vogels te compenseren. Een cijfer dat in veel gebieden de laatste 30 jaar niet gehaald wordt, vandaar de dalende populatietrend. De overleving van de kuikens blijkt hier

een belangrijke sleutelfactor te zijn. Om te weten of een populatie het goed doet is het dus belangrijk om zicht te krijgen op het broedsucces. Een populatie kan namelijk stabiel blijven omdat er altijd vogels van elders bijkomen, in plaats van dat er voldoende jongen groot worden. En dat kan een reden zijn om het beheer van een gebied te optimaliseren.

Exacte cijfers over het broedsucces kan men enkel bekomen door nesten te zoeken, na te gaan hoeveel eieren uitkomen en nadien de kuikens merken met kleurringen en voorzien van een gps-zendertje om ze individueel te kunnen opvolgen. Het spreekt voor zich dat dit heel tijdrovend, duur en verstorend werk is. Daarom kiezen we er in de Kalkense meersen voor om een minder verstorende methode toe te passen die het Bruto Territoriaal Succes genoemd wordt (BTS).

Grutto's zijn in het voorjaar vrij luidruchtig en vertonen typisch gedrag als ze hun eigen territorium of nest hebben. Mannetjes voeren bijvoorbeeld baltsvluchten uit waarna ze via een steile vlucht bij het landen hun vleugels in de lucht steken en hun witte ondervleugels tonen. Daardoor kan men vrij gemakkelijk van op afstand het aantal territoriums bepalen. Wanneer er jongen rondlopen alarmeren de oudervogels op een specifieke manier (dikwijls een krijsend geroep) waaruit je kan afleiden dat ze met jongen zitten. Eind mei, wanneer de jongen bijna kunnen vliegen, telt men het aantal alarmerende koppels met jongen. Als we dit delen door het aantal territoria in het begin van het voorjaar (april), dan krijgt men een percentage van het aantal koppels dat succesvol 1 of meerdere jongen heeft grootgebracht. Dit is het BTS en geeft een ruwe maat voor het broedsucces. Voor grutto wordt vanaf een BTS van 65% of meer aangenomen dat er voldoende jongen groot geworden zijn om de populatie in stand te houden. In de Kalkense meersen wordt de laatste jaren een vrij goed BTS opgemeten (bv 61,9% in 2009, 72% in 2018 en 77% in 2019) waardoor we ervan uitgaan dat het gevoerde beheer zijn effect heeft, al is er nog ruimte voor verbetering.

De tellingen worden uitgevoerd door vrijwilligers in samenwerking met Natuur en Bos en het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek. De komende jaren willen we verder inzetten op het opvolgen van de populatie en het BTS. Aanvullend kan ook de leeftijdsverhouding van het aantal jonge vogels ten opzichte van het aantal volwassen vogels op het einde van het broedseizoen een beeld geven van het broedsucces. Bij deze dus een oproep aan alle vogelkijkers om in de eerste helft van juni groepjes grutto's goed te bekijken en via www.waarnemingen.be de verhouding door te geven.

3. Bedreigingen

3.1. Te intensief of te extensief

Het landgebruik op grasland is in de tweede helft van de twintigste eeuw aanzienlijk veranderd en een groot deel van de graslanden wordt tegenwoordig intensief bewerkt. Verlaging van de grondwatertafel, een verdubbeling van de mestgift, een omschakeling van hooi naar ingekuild gras en hogere veedichtheden zorgden ervoor dat structuur- en kruidenrijke grasvegetaties werden vervangen door dichte, snelgroeïende, uniforme grasmatten die steeds vroeger en sneller gemaaid worden.

De vogels kunnen dit tempo niet bijhouden met als gevolg dat heel wat nesten en jongen verloren gaan tijdens het bemesten of maaien. In deze uniforme grasmatten zijn de eieren van weidevogels minder goed gecamoufleerd waardoor nesten gemakkelijker geroofd worden. Gemaaid grasland biedt daarnaast minder bescherming voor de kuikens waardoor ze gemakkelijker zichtbaar zijn voor roofdieren (Schekkerman *et al.* 2005). In gemaaide percelen zijn bovendien slechts de helft zoveel insecten aanwezig in vergelijking met ongemaaide, waardoor kuikens minder voedsel vinden. De lagere kruidenrijkdom van de vegetatie als gevolg van bemesting zorgt ook voor een lagere diversiteit en gemiddelde grootte aan insecten waarmee gruttojongen zich kunnen voeden (Beintema *et al.* 1995). Bemesting zorgt er ook voor dat het gras snel veel te hoog en te dik staat, waardoor kuikens er niet meer doorheen kunnen. Als gevolg hiervan wordt de kans dat er voldoende jongen groot worden heel klein.

Het moet wel gezegd dat de Kalkense meersen in het algemeen nooit zo intensief bewerkt geweest zijn in vergelijking met andere gebieden, waardoor een zekere basiskwaliteit van de hooilanden bewaard bleef. Door de aankoop van percelen door Natuurpunt sinds 1991 en het stopzetten van bemesting werd de kruidenrijkdom van de graslanden opnieuw langzaam hersteld. Het weidevogelproject zorgde voor een extensiever beheer op gangbare landbouwpercelen.

Een te extensief beheer waarbij niet jaarlijks gemaaid wordt is ook niet goed omdat de vegetatie dan gaat verruigen. De grasmat wordt dan te dicht en de kruidenrijkdom zal dan ook dalen met dezelfde gevolgen als hierboven omschreven. Ook het opschieten van riet, struiken of bomen dient beperkt te worden om de openheid van het gebied te bewaren.

3.2. Predatie

Intensivering van de landbouw is echter niet de enige bedreiging. Recent wordt ook het belang van toenemende predatiedruk benadrukt. Er zijn heel wat predators (roofdieren) die wel eens een weidevogeleitje of –kuikentje lusten. Uit onderzoek komen vos, hermelijn, buizerd, blauwe reiger en zwarte kraaien als belangrijkste naar boven, maar dit zijn zeker niet de enige. Enkele jaren geleden zagen we met eigen ogen hoe een torenvalk vanuit een (knot)wilg het ene na het andere Kievitjong pakte om er zijn eigen jongen mee groot te brengen.

Om het risico op predatie in te dijken (en tegelijk de oppervlakte geschikt habitat te vergroten) is het essentieel om een weidevogelgebied optimaal in te richten. Ruige rommelhoekjes, struiken en opgaande bomen worden best verwijderd omdat deze als uitkijkpost of uitvalsbasis van roofdieren gebruikt worden. Ook het waterpeil kan indirect inspelen op de predatiedruk. Gebieden met een hoog waterpeil zijn bv. minder geschikt voor vossen om hun burchten in te maken. Een voldoende hoge, kruidenrijke vegetatie met een gevarieerde structuur zorgt ervoor dat kuikens ook minder kans lopen om gepakt te worden.

Als vuistregel geldt dat in een weidevogelkerngebied een aaneengesloten oppervlakte van ten minste 250 ha kruidenrijk grasland met een hoog waterpeil ligt, dat zo open mogelijk is. Daarnaast dient 1.4 ha kuikenland (ongemaaid kruidenrijk grasland) per koppel grutto's beschikbaar te zijn. Aanvullend kan het nodig zijn om belangrijke kerngebieden elektrisch uit te rasteren tegen grondpredatoren zoals vos. Indien dit nog niet voldoende zou blijken kan bestrijding van roofdieren overwogen worden.

3.3. Verstoring

Weidevogels broeden bij uitstek in heel open gebieden. Zij houden een bepaalde afstand van opgaande elementen zoals struiken, bomenrijen en bewoning om te broeden en voedsel te zoeken. Daarnaast kunnen ook voertuigen, recreanten en andere dieren (zoals honden) voor verstoring zorgen. Een bezoek van een hond aan een nest kan door de geur al voldoende zijn voor een vogel om z'n nest te verlaten.

In de literatuur zijn voor verschillende verstoringbronnen verstoringafstanden te vinden. Daarbij geldt dat eens men binnen die afstand komt, de dichtheden van broedende weidevogels beginnen af te nemen.

Verstoringafstanden bedragen bijvoorbeeld 50 meter vanaf een rietkraag, 100 meter vanaf bomenrijen, fietspaden of secundaire wegen tot meer dan 250 meter vanaf een autosnelweg, drukke spoorlijn of aaneengesloten bebouwing (Oosterveld & Altenburg 2005). Bij de inrichting en het beheer van een gebied dient hiermee rekening gehouden te worden. Op dit moment is de openheid van de Kalkense meersen nog niet optimaal. Mogelijks is dit een van de oorzaken van de stagnatie van de populatiegrootte binnen de meersen.

3.4. Verlichting

Kunstmatige verlichting (bv. straatverlichting) blijkt een negatieve invloed te hebben op de geschiktheid van broedplaatsen voor grutto en deze invloed kan aanwezig zijn tot op enkele 100en meters afstand van de verlichting (Molenaar et. al 2000). Daarnaast kan nachtelijke verlichting ook een rechtstreeks effect hebben op de daling van het insectenaanbod (Owens *et al.* 2020). Om die reden is het zeer belangrijk om in gebieden zoals de Kalkense meersen verlichting te vermijden.

3.5. Klimaatverandering

Weidevogels zoals de grutto verkiezen natte graslanden als biotoop. Een recent onderzoek (Jarzyna *et al.* 2016) toonde aan dat broedvogels van graslanden veel sneller de negatieve impact van klimaatverandering voelen dan soorten van bosachtig landschap. Het behoud van natte graslanden krijgt er door klimaatverandering (en de ermee gepaard gaande verdroging) nog een extra uitdaging bij. Het is daarom aan te bevelen om nu al de mogelijke negatieve effecten van klimaatverandering mee te nemen bij inrichting en beschermingsmaatregelen van een weidevogelgebied.

4. Kansen

Ondanks de relatief kleine populatie zijn de Kalkense meersen op Vlaamse schaal van groot belang voor het behoud van deze bijzondere soort. Natuurpunt Scheldeland zet zich al ruim 30 jaar in voor de grutto in de Kalkense meersen. Maar er ligt nog veel werk op de plank, enerzijds dankzij het Sigmapijn maar ook door wijzigende omstandigheden. In dit hoofdstuk gaan we in op de kansen die Natuurpunt Scheldeland als beheerder kan scheppen voor onze grutto's en welke projecten nu al op de planning staan.

4.1. Graslandbeheer voor de grutto

In het natuurreservaat Kalkense meersen zet Natuurpunt Scheldeland sterk in op het ontwikkelen van kruidenrijke hooilanden. Zodra we een graslandperceel in beheer nemen, wordt het klassieke landbouwgebruik stopgezet en een meer natuurgericht hooilandbeheer opgestart waarbij minstens 2 keer wordt gemaaid. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen en meststoffen is dan uiteraard taboe. Op de natte, venige bodems van de Kalkense meersen ontwikkelen zich hierdoor zeldzame dotterbloemgraslanden, het meest bloemrijke natuurstype uit onze contreien. Vooral begin mei kunnen bezoekers van deze bloemenpracht genieten. Het voorzien van kruidenrijk grasland is van belang voor de voedselvoorziening en dekking van de gruttokuikens.

Om het uitmaaien van nesten en kuikens te vermijden, mag in het natuurreservaat de eerste maaibeurt pas vanaf 1 juli worden uitgevoerd. Op dat moment zijn immers alle gruttokuikens vliegvlug en hebben ze meestal de Kalkense meersen al verlaten. Bij regulier landbouwgebruik wordt er echter doorgaans vroeger gemaaid (vanaf begin mei) waardoor vaak nesten of kuikens verloren gaan. Een tweede maaibeurt volgt dan in september of oktober om het grasland 'kort' de winter te laten ingaan, zodat in het volgende groeiseizoen de bloeiende planten weer alle kansen krijgen.

Wanneer regenwaterplassen te lang blijven staan op de dotterbloemgraslanden, zorgt dit voor verzuring. Hierdoor neemt de aanwezige bodemfauna (voedsel voor de volwassen grutto's) af en verandert de vegetatie naar een ruiger, meer monotoon graslandtype. Om dit te vermijden zet Natuurpunt Scheldeland ook sterk in op de detailontwatering van de dotterbloemgraslanden. Door het regelmatig ruimen van grachten en kleine greppeltjes wordt het zuurdere regenwater weggevoerd. Op deze manier blijft het nutriëntrijke grondwater beschikbaar voor de typische plantensoorten uit het dotterbloemgrasland en zorgt dit voor een rijkere bodemfauna.

Het onderhouden van de grachten en greppels is een dure aangelegenheid. Voor de financiering hiervan konden we de laatste 15 jaar regelmatig rekenen op de Provincie Oost-Vlaanderen en het Regionaal Landschap Schelde-Durme.

Na een experiment hebben we in Molenmeers veel succes met het toepassen van het aloude hooiweidebeheer, waarbij de 1^e snede wordt gehooid en er daarna wordt begraasd met runderen. De percelen blijven botanische topgraslanden, maar zijn ook heel structuurrijk en in trek bij broedende grutto's en kieviten. In samenwerking met Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid proberen we in 2020 een begrazingsraster te plaatsen rond Belham, waar nu geen grutto's meer tot broeden komen, om ook daar aan hooiweidebeheer te doen.

4.2. Openheid

Grutto's broeden bij voorkeur in heel open landschappen, zodat ze een goed zicht (minstens 200 meter) hebben op roofdieren. In de afgelopen 60 jaar zijn de Kalkense meersen landschappelijk meer

gesloten geworden door het aanplanten van populierenbossen, (knot)bomenrijen en de spontane groei van wilgenkoepels. Vroeger kon je immers over een open vlakte kijken vanuit Uitbergen tot in Kalken. Dankzij de goede graslandkwaliteit vinden grutto's voldoende broedmogelijkheden in de Kalkense meersen, maar er is duidelijk potentie voor meer wanneer er wordt ingezet op een grotere openheid.

In het kader van de werken van het Sigmaplan worden stap voor stap de populierenbossen in het hart van de meersen gekapt om de openheid te vrijwaren. Deze bosjes worden gecompenseerd door de aanplant van schermbossen in de rand van het gebied en door de spontane ontwikkeling van wilgenvaldebossen in de getijdegebonden zones langs de Schelde.

In 2019 heeft Natuurpunt Scheldeland een projectvoorstel ingediend bij de Provincie Oost-Vlaanderen en het Regionaal Landschap Schelde-Durme om enkele kerngebieden van de grutto zoals Molenmeers en de Vliegerkesweide meer open te maken door spontane wilgenopslag te verwijderen en in de toekomst te vermijden. De financiering werd goedgekeurd en we gaan er in de zomer van 2020 mee aan de slag kunnen.

4.3. Predatie

foto: predatorwerend raster in het weidevogelgebied Sint Laurens Weihoek in Zeeland (NL) van Het Zeeuwse Landschap

Grutto's zijn bijzonder gevoelig voor de aanwezigheid van roofdieren. In sommige gevallen kan een vos een populatie die al onder druk staat door andere oorzaken zeer negatief beïnvloeden. Op dit moment hebben we in de Kalkense meersen nog geen indicatie dat predatie een acuut probleem zou zijn.

Wanneer dit ooit wel zo zou zijn, dan kunnen we overwegen om rondom belangrijke weidevogelpercelen een speciaal vossenwerend raster te plaatsen. In veel weidevogelgebieden zijn hiermee al goede resultaten geboekt.

Deze vossenwerende rasters zijn echter vrij duur. Preventieve maatregelen tegen roofdieren zijn trouwens pas effectief wanneer aan alle andere habitatvereisten zoals kruidrijk grasland en openheid worden voldaan.

4.4. Klimaatverandering

Voor volwassen grutto's is de aanwezigheid van ondiepe plasjes en een vochtige, gemakkelijk doordringbare bodem van groot belang voor hun voedselvoorziening. De voorbije jaren werden echter gekenmerkt door warme en heel droge lentes, waardoor de Kalkense meersen te snel uitdroogden dan eigenlijk gewenst is.

Foto: De eerste zonnepomp werd in maart 2020 in Molenmeers in werking gesteld.

Aangezien dit door de klimaatwijziging waarschijnlijk veel vaker zal voorkomen, wil Natuurpunt Scheldeland hierop anticiperen. In 2020 gaan we daarom 2 zonnepompen aankopen. Deze waterpompen werken op zonne-energie en kunnen water vanuit een waterloop op een grasland of in een depressie pompen. Hierdoor kunnen we in droge periode's ook plas-drassituaties blijven voorzien. Om deze aankoop te financieren gaat de Wetterse mountainbikeclub 2Manybikers zich in 2020 weer inzetten in Expeditie Natuurpunt om het nodige sponsorgeld bij elkaar te krijgen.

Daarnaast pleiten we bij de overheid ook voor een klimaatrobuuster waterpeilbeheer waarbij er wordt gestreefd om het winterse regenwater langer in het gebied vast te houden en niet af te voeren naar de Schelde zoals nu gebeurt.

5. Waar kan je zelf grutto's gaan kijken?

In de Kalkense meersen en omgeving kan je grutto's zien vanaf eind februari tot en met begin juli.

In het vroege voorjaar verzamelen de eerste grutto's op de aanwezige plas-drassituaties in de Kalkense meersen zoals de Vliegerkesweide, maar vooral in de Sigmagebieden Wijmeers ontpoldering en de Paardeweide Oost. Foeragerende grutto's kan je er trouwens het gehele voorjaar zien.

Zodra het broedseizoen nadert, worden de grutto's territorialer en vind je ze vooral terug op de belangrijkste broedplaatsen zoals Broekmeers, Molenmeers en de Gruttoweide. Vanaf begin april tot eind mei kan je hier de oudervogels zien die actief, luidruchtig en heel opvallend hun nesten en jongen verdedigen tegen allerlei gevaren.

In de eerste weken na het broedseizoen verzamelen de oudervogels met hun jongen in de ontpoldering of in de Paardeweide. Ze vetten er nog even op, vooraleer ze aan de trek naar West-Afrika beginnen!

De belangrijkste waarnemingsplaatsen¹ voor grutto zijn:

Broekmeers: vanop de weg langs de Kalken Vaart

Molenmeers: ter hoogte van de Bruno-bank op de Asselwegel, het wandelpad tussen de 'zoutfabriek' in Kalken (Uitbergsestraat) en de Schoorminneweg.

Gruttoweide en Vliegerkesweide: halfweg de Blokstraat in Schellebelle tussen Scheldedijk en de Uitbergsestraat in Kalken

Wijmeers ontpoldering: Scheldedijk tussen de Aard in Schellebelle en de brug van Uitbergen

Paardeweide Oost: ringdijk van het overstromingsgebied aan het einde van de Sarosstraat in Berlare

De juiste ligging van deze locaties en recente waarnemingen kan je ook nakijken op scheldeland.waarnemingen.be.

Aangezien weidevogels bijzonder verstoringgevoelig zijn, is het van groot belang dat bezoekers en waarnemers op de paden blijven en niet doorheen de graslanden wandelen.

Ook honden moeten aan de leiband blijven. Loslopende honden verstoren niet alleen de broedvogels, maar laten ook geursporen achter die er voor zorgen dat vogels hun nest soms verlaten.

Zelf grutto's gezien? Geef je waarnemingen zeker in op scheldeland.waarnemingen.be!

---

¹ Klik door op de link voor meer informatie over iedere waarnemingsplaats.

6. Bronnen

Beintema, A., O. Moedt & Ellinger, D. 1995. Ecologische atlas van de Nederlandse weidevogels. Schuyt & co. Haarlem, Nederland.

Gill, J.A., Langston, R.H.W., Alves, J.A., Atkinson, P.W., Bocher, P., Cidraes Vieira, N., Crockford, N.J., Gélinaud, G., Groen, N., Gunnarsson, T.G., Hayhow, B., Hooijmeijer, J., Kentie, R., Kleijn, D., Lourenço, P.M., Masero, J.A., Meunier, F., Potts, P.M., Roodbergen, M., Schekkerman, H., Schröder, J., Wymenga, E. & Piersma, T. 2007. Contrasting trends in two Black-tailed Godwit populations: a review of causes and recommendations. *Wader Study Group Bulletin* 114: 43–50.

Jarzyna, M.A., Zuckerberg, B., Finley, A.O. *et al.* 2016. Synergistic effects of climate and land cover: grassland birds are more vulnerable to climate change. *Landscape Ecol* **31**, 2275–2290.

Jensen, F.P., Béchet, A. & Wymenga, E. 2008. International Single Species Action Plan for the Conservation of Black-tailed Godwit *Limosa l. limosa* & *L. l. islandica*. AEW Technical Series No. 37. Bonn, Germany.

Molenaar *et al.* 2000. Lokale invloed van wegverlichting op een gruttopopulatie. Alterra-rapport 064. Alterra. Wageningen, Nederland.

Oosterveld, E.B. & Altenburg, W. 2005. Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden, met toetslijst. A&W-rapport 412. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.

Owens *et al.* 2020. Light pollution is a driver of insect declines. *Biological conservation*.

Schekkerman, H., W. Teunissen & E. Oosterveld. 2005. Broedsucces van Grutto's bij agrarisch mozaïekbeheer in 'Nederland Gruttoland'. Alterra-rapport 1291. Alterra. Wageningen, Nederland.

Schepers, R. 2010. De grutto (*Limosa limosa*) in de Kalkense Meersen. Historiek, broedsucces en toekomstperspectieven. Scriptie voorgelegd tot het behalen van de graad van Master in de Biologie, Ugent.

SOVON Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Teunissen, W., H. Schekkerman & Willems, F. 2005. Predatie bij weidevogels, SOVON-onderzoeksrapport nr. 2005/11. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen, Nederland.